

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ

Συντήρηση Υφασμάτων - Αμφίων

(Υποχρεωτικό μάθημα Η' εξαμήνου. 1Θ, 3Ε)

Ενότητα 3^η: Ιερατικά άμφια. Λοιπά εκκλησιαστικά υφάσματα (λειτουργικά καλύμματα, διακοσμητικά υφάσματα). Καταβολές ιερατικών αμφίων, ιστορική εξέλιξη, θεολογία, εικονογράφηση και συμβολισμός. Ιεροραφεία: οργάνωση, λειτουργία, εξοπλισμός, πρώτες ύλες και προϊόντα.

Διδάσκων - Υπεύθυνος Μαθήματος:

Κεχαγιάς Μ. Δημοσθένης

MSc στην Επιστήμη της Συντήρησης, Α.Π.Θ (εξειδίκευση στο ιστορικό ύφασμα)
Υπ. Δρ. Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας & Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου (εξειδίκευση στο αρχαιολογικό ύφασμα & δέρμα)

ιερατικά άμφια

ταξινόμηση

ιερατικά άμφια

στιχάριο
οράριο
επιτραχήλιο
ιερατική ζώνη
φελώνιο
επιγονάτια
επιμάνικα
ωμοφόριο
Σάκκος
καλύμματα κεφαλής

λοιπά εκκλησιαστικά υφάσματα

λειτουργικά υφάσματα

αέρας
αντιμήνσιο
επιτάφιος
μάκτρο
κάλυμμα
δισκοπότηρου

διακοσμητικά υφάσματα

επενδυτή, κατασάρκιο
βασιλική , ποδέα, λάβαρο

ιερατικά άμφια: ο ιερός χαρακτήρας

Τα άμφια των τριών βαθμών της ιεροσύνης χαρακτηρίζονται ως ιερά, γιατί, πρώτον δίδονται κατά την χειροτονία του λειτουργού με την ευλογία του χειροτονούντος Αρχιερέως.

Δεύτερον, γιατί φοριούνται κατά την τέλεση της θείας Λατρείας και των ιερών Μυστηρίων.

Τρίτον, γιατί λειτουργούν ως ιερά σημεία που μαρτυρούν την παρουσία του Τριαδικού Θεού.

Τέταρτον, γιατί κατά την ένδυσή τους απαγγέλλονται αγιογραφικοί στίχοι και καθαγιάζονται. Η ένδυση του λειτουργού με τα ιερά άμφια έχει θεολογικό χαρακτήρα και εκφράζουν το χάρισμα της ιεροσύνης.

ιερατικά άμφια: περιγραφή

Για κάθε έναν από τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης υπάρχει ένα συγκεκριμένο ενδυματολογικό σύνολο, που αντιστοιχεί στο βαθμό του επισκόπου, του πρεσβυτέρου και του διακόνου.

στιχάριο, κοινό και για τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης

οράριο, άμφιο του διακονικού βαθμού

επιτραχήλιο, διακριτικό του βαθμού του ιερέα και του επισκόπου

ιερατική ζώνη, κοινό για το ιερατικό και επισκοπικό αξίωμα

φελώνιο, άμφιο του ιερέα

μικρό και μεγάλο ωμοφόριο, διακριτικά του αρχιερατικού αξιώματος

επιμάνικα, κοινά και για τους τρεις βαθμούς της ιεροσύνης

επιγονάτιο, διακριτικό των βαθμοφόρων ιερέων

σάκκος, πολυτελές ένδυμα των επισκόπων

Στο **διάκονο** τρία: (1) στιχάριο, (2) οράριο, στη θέση του επιτραχηλίου και (3) επιμάνικα.

Στον **πρεσβύτερο** πέντε : (1) στιχάριο, (2) επιτραχήλιο, (3) επιμάνικα, (4) ζώνη και (5) φελώνιο.

Στον **επίσκοπο** επτά για την πληρότητα της Ιεροσύνης

στιχάριο

πετραχήλι

ζώνη

επιμάνικα

φαιλόνιο

επιγονάτιο

ωμοφόριο

ιερατικά άμφια: χρώμα

Το χρώμα των αμφίων της πρωτοχριστιανικής Εκκλησίας συνήθως ήταν λευκό, ωχρο και καστανό.

Η λευκότητα των αμφίων συμβολίζει την είσοδο του πιστού στο βασίλειο του φωτός. *«Χιτώνα μοι παράσχου φωτεινόν, ό άναβαλλόμενος φῶς ώς ιμάτιον»*, υποδηλώνοντας την λευκότητα του χιτώνα του Χριστού στην Μεταμόρφωση και το απαστράπτον ιμάτιο των αγγέλων στην εικονογραφική παράσταση του Λίθου. Ιδιαίτερα προβεβλημένο επίσης χρώμα με σημασιολογική φόρτιση, είναι το πορφυρό, που περιορίζεται όμως η χρήση του σε ορισμένες μέρες του εκκλησιαστικού έτους.

στιχάριο

Είναι ποδήρης χιτώνας κοινός για τους τρεις βαθμούς της Ιεροσύνης με φαρδιά μανίκια. Το χρώμα του είναι συνήθως λευκό.

επιμόνικα

Με αυτά, κοινά και για τους τρεις βαθμούς, συγκρατούνται τα άκρα του Στιχαρίου μαζί με τα λοιπά ενδύματα του Λειτουργού.

επιτραχήλιο

elpenor.org/athos

ζώνη

επιγονάτιο

φελώνιο

αρχιερατικός σάκκος

ωμοφόριο

καλύμματα κεφαλής

- ✓ το επανωκαλύμμαυχον
- ✓ το καμηλαύχιον
- ✓ η μίτρα

ιερατικά άμφια: θεματολογία στη διακόσμηση και επιγραφές

Στο επιτραχήλιο παριστάνονται συνήθως σκηνές του Ευαγγελισμού, αποστόλων, μαρτύρων και ιεραρχών,

Στο επιγονάτιο απεικονίζεται η κάθοδος του Κυρίου στον Άδη και στον σάκκο εικονίζεται η Μεταμόρφωση.

Ορισμένες φορές επιγραφές από λειτουργικά κείμενα της Εκκλησίας απαντούν κεντημένες πάνω στα άμφια και σχετίζονται και αυτές με τον συμβολισμό κάθε αμφίου, όπως η αρχή του τρισάγιου ύμνου « Άγιος, Άγιος, Άγιος», που βρίσκεται κεντημένη στο ωράριο του διακόνου.

λειτουργικά υφάσματα

αντιμήνσιο

Είναι τετράγωνο συνήθως επιζωγραφισμένο ύφασμα, στην κύρια παράσταση του οποίου εικονίζεται είτε ο Χριστός κατά τον τύπο του Επιταφίου είτε ο Χριστός στην άκρα ταπείνωση. Τα αντιμήνσια καθαγιάζονται συνήθως στα εγκαίνια Ναών, χρίονται με Άγιο Μύρο και προσάπτονται σε μία τουλάχιστον γωνία τους ιερά λείψανα. Όταν για ποιμαντικούς λόγους τελείται Θεία Λειτουργία σε χώρους εκτός των καθαγιασμένων ναών (ύπαιθρος, στρατόπεδα κ.α) χρησιμοποιείται ως «φορητή» εγκαινιασμένη Αγία Τράπεζα, το αντιμήνσιο. Σ' αυτή την περίπτωση υπάρχουν συνήθως προσαρμμένα τεμάχια λειψάνων αγίων.

Η πρώτη μνεία του αντιμηνσίου απαντάται στον βίο του οσίου Μαρκιανού Συρακουσών (περί το 700 μ. Χ.) και δηλώνει φορητή αγία τράπεζα πάνω στην οποία ο άγιος τελούσε την θεία λειτουργία.

Χωρίς το αντιμήνσιο δεν μπορεί να τελεστεί η θεία λειτουργία. Το αντιμήνσιο ξεδιπλώνεται μετά το τέλος της λειτουργίας των Κατηχουμένων και παραμένει ανοιχτό μέχρι το τέλος της λειτουργίας των πιστών. Τα αντιμήνσια πρέπει να προστατεύονται από κάθε είδους ρύπο (γιατί η πλύση τους απαγορεύεται). Ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης γράφει για τα αντιμήνσια πως «δεν πρέπει να άπτωνται αυτών οι λαϊκοί».

Το αντιμήνσιο πάντα βρίσκεται πάνω στην αγία τράπεζα τυλιγμένο στο ειλητό και από πάνω τοποθετείται το άγιο Ευαγγέλιο. Το αντιμήνσιο ξεδιπλώνεται κατά την πρώτη δέηση, των πιστών στην θεία λειτουργία για να μπορεί να τεθεί το άγιο Δισκοπότηρο πάνω στην αγία Τράπεζα μετά τη μεταφορά των τιμίων δώρων από το προσκομιδάριο κατά τη Μεγάλη Είσοδο.

αντιμήνσιο: σχήμα και μορφή

Το μέγεθος κυμαίνεται από 1,5 μ. μέχρι 33,8 πόντους κατά μήκος. Το πιο συνηθισμένο μέγεθος είναι 60 x 40 πόντους. Από την πίσω πλευρά του βρίσκεται μια θήκη στην οποία τοποθετούνται μερίδες ιερών λειψάνων μέσα στην κηρομαστίχα (μίγμα αποτελούμενο από κερί, μαστίχα, διαλυμένο μάρμαρο, λιβάνι και άλλες αρωματικές ουσίες).

Μέσα στο διπλωμένο αντιμήνσιο υπάρχει ένας σπόγγος, που χρησιμοποιείται για την περισυλλογή των ελαχίστων μερίδων των τιμίων Δώρων και την απόμαξη των χειλιών και των χεριών των ιερέων μετά την μετάληψη.

αντιμήνσιο: λειτουργική χρήση

Τα αντιμήνσια αγιάζονταν ταυτόχρονα με ένα ναό, μετά την νίψη με ζεστό νερό αγιαζόμενο με ειδική ευχή, η αγία τράπεζα απεμάσσετο με τα αντιμήνσια, μετά τον ραντισμό της αγίας Τράπεζας με αρωματικό κρασί και την χρίση της με το άγιο μύρο. Μετά την ολοκλήρωση της ακολουθίας των εγκαινίων του ναού, τα καινούρια αντιμήνσια τοποθετούταν κάτω από την ενδυτή. Πάνω στη νέα αγία Τράπεζα και το αντιμήνσιο κατά τις πρώτες 7 μέρες τελούταν η θεία λειτουργία και στη συνέχεια τα αντιμήνσια παίρνονταν από την αγία τράπεζα και ο αρχιερέας τα υπέγραφε.

ДУЕСЪ ДИВЪЕСКЪ ЖЕ ТРИННИ ПРЪКЪРЕДЕ СЪСЪЗЪЖИША ИЕ ДИВЪЕІАСКУТЪ ФЛАСЪЖЕ ПИСЪФІИ ТИ ОІЪЖЕЪ

✠ ОІЪ БЛАГОСЛОВИТЪ ШИ ОІЪ СФІИЦІИТЪ . КЪ МІНА ПРЪСФІИЦІИ ТЪ АШІ ✠
МІТРОПОДИТЪ КЪР МІТРОФАНЪ ЗОРЪ -

μούσα, η: ο πεπλατυσμένος σπόγγος μέσα στο αντιμήνσιο

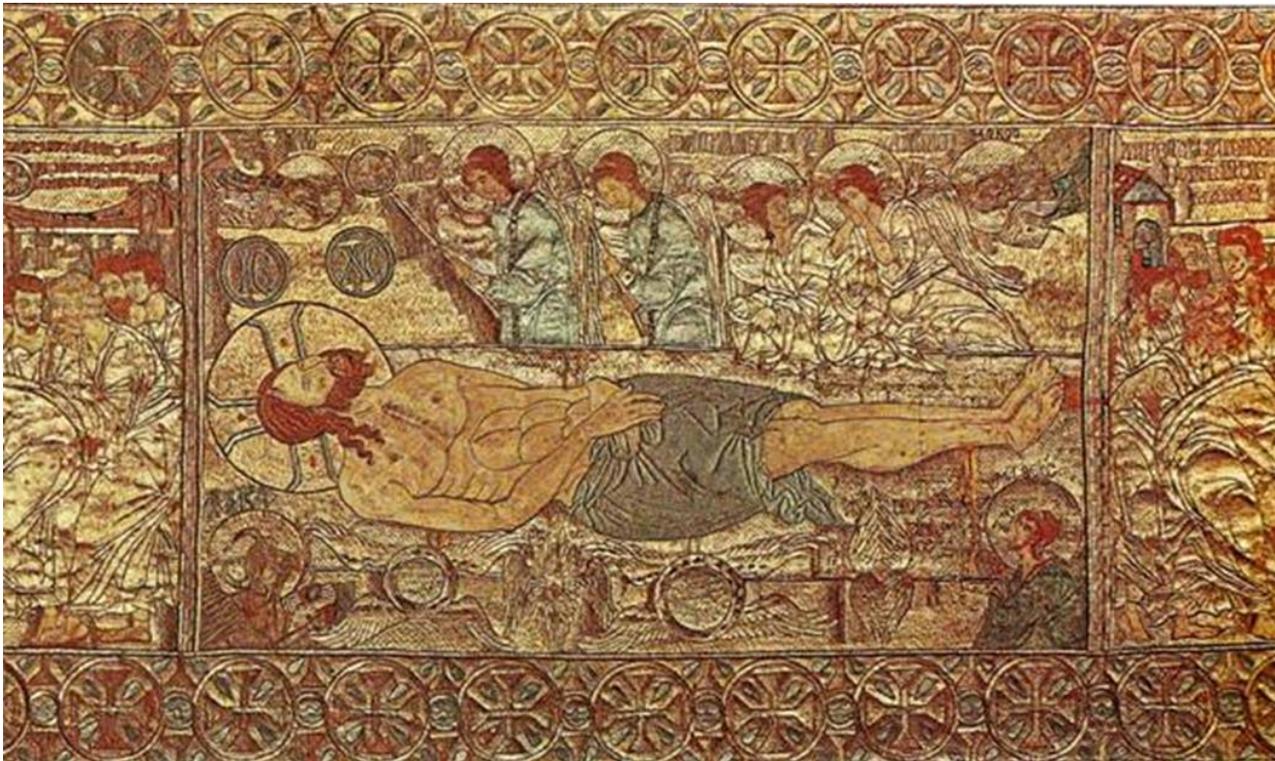
αέρας

Πρόκειται για τετράγωνο διακοσμημένο ύφασμα με το οποίο καλύπτονται τα Τίμια Δώρα στην Ιερά Πρόθεση και στην Αγία Τράπεζα. Κατά τη συναπτή των θείων Δώρων και ενώ απαγγέλλεται το Σύμβολο της Πίστεως ο Ιερέας ξεσκεπάζει τα τίμια Δώρα και ανακινεί πάνω τους τον «αέρα», κίνηση που συμβολίζει την πνοή του Αγίου Πνεύματος, που πρόκειται να τα καθαγιάσει. Κατά την Μεγάλη Είσοδο, ο Αέρας φέρεται στην πλάτη του Ιερέα ή του Διακόνου (ή του Επισκόπου αν δεν παρίστανται ιερείς και διάκονοι).

επιτάφιος

Ορθογώνιο πολυτελές ύφασμα που απεικονίζει την θεία Αποκαθήλωση και τοποθετείται την Μ. Παρασκευή στο ανθοστόλιστο ιερό κουβούκλιο (το οποίο συνηθίζεται να αποκαλείται «επιτάφιος» επίσης). Αργότερα στον Επιτάφιο προστέθηκαν, γύρω από τον Χριστό, η Παναγία, ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος, ο Ιωάννης, Μυροφόρες και Άγγελοι, σε «επιτάφιο θρήνο».

μάκτρον

Μανδήλι κόκκινου χρώματος που χρησιμοποιείται κατά τη Θεία Μετάληψη. Προφυλάσσει την τυχόν πτώση Μαργαριτών στο δάπεδο, από απροσεξία ή αδεξιότητα.

κάλυμμα δισκοπότηρου

άμφια Αγίας Τράπεζας

- ✓ **κατασάρκιον** είναι το βασικό κάλυμμα της Αγίας Τράπεζας που κατασκευαζόταν απλό λευκό ύφασμα και συμβόλιζε το σεντόνι με το οποίο ο Ιωσήφ τύλιξε το σώμα του Χριστού. Το κατασάρκιο δεν αλλάζει ποτέ!
- ✓ **ενδυτή ή τραπεζοφόρο** είναι το πιο πολύτιμο και πλούσια διακοσμημένο ύφασμα το οποίο καλύπτει το κατασάρκιο. Ποικίλει σε χρώμα κατά τις διάφορες θρησκευτικές εορτές π.χ. πορφυρό κατά τη Μ. Τεσσαρακοστή.
- ✓ **ειλητό** είναι ένα λινό ύφασμα το οποίο συνήθως απεικονίζει την ταφή του Χριστού. Ξεδιπλώνεται μόνο κατά την τέλεση της θείας ευχαριστίας, μετά την απόλυση των Κατηχουμένων. Συνήθως χρησιμοποιείται όμως ως κάλυμμα του αντιμηνσίου.

ειλητό

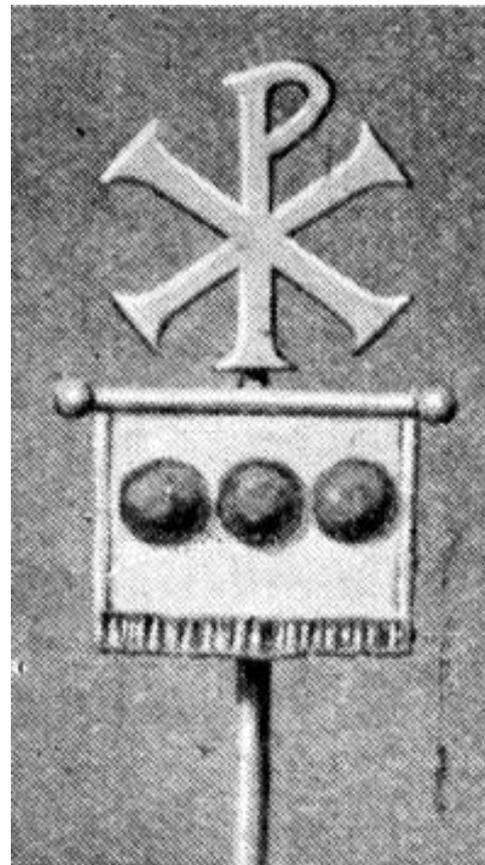

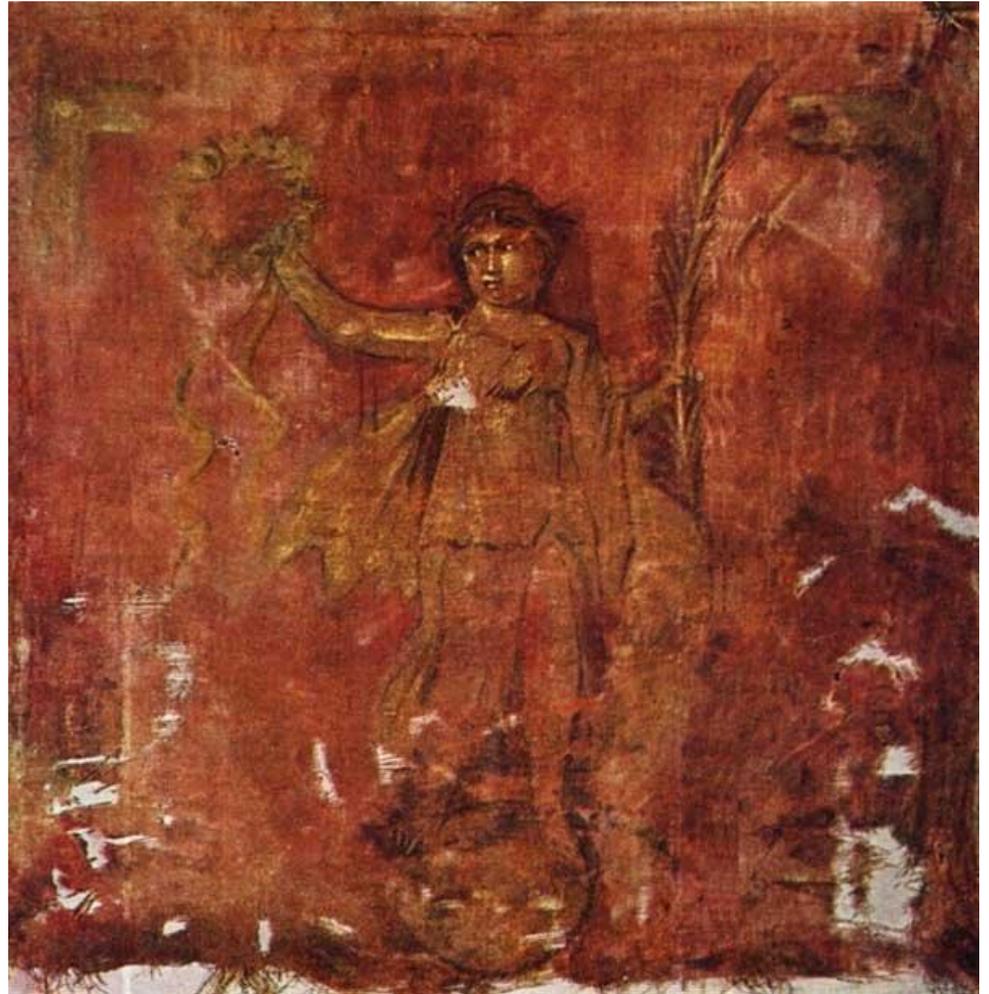
διακοσμητικά υφάσματα

ποδέα

λάβαρo

Ενδεικτική βιβλιογραφία I

- Κ.Κούρκουλα, Τά ιερατικά ἄμφια καί ὁ συμβολισμός αὐτῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι 1960
- C. E. Pocknee, Liturgical vesture. It's origins and development, Mowbray 1960
- Χ. Ἐνισλείδη, Τά ιερά ἄμφια τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ἀθῆναι 1981
- J. Mayo, A history of ecclesiastical dress, ed. Holmes and Meier, New York 1984
- Ε. Ρίζου, Ἡ ἐξέλιξη τῆς μορφῆς τῆς λειτουργικῆς ἀμφίεσης τοῦ κλήρου στήν Ἀνατολική καί Δυτική Ἐκκλησία ἀπό τήν παλαιοχριστιανική ἐποχή καί ἔπειτα, Θεσσαλονίκη 2005 (ἀνέκδοτη μεταπτυχιακή ἐργασία)
- Λ. Μολέσκη, Τά ιερά σκεύη καί ἄμφια καί οἱ λειτουργικοί συμβολισμοί τους, Θεσσαλονίκη 2007 (ἀνέκδοτη μεταπτυχιακή ἐργασία)
- Γ.Σωτηρίου, «Τά λειτουργικά ἄμφια τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας», Θεολογία 20 (1949), 603-614

Ενδεικτική βιβλιογραφία II

- Α.Τσιρπανλή, ιερομ., «Περί τῶν ἀμφίων γενικῶς», Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 42 (1959), 153-157
- Π. Τρεμπέλα, «Ἄμφια», Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. 4, ἔκδ. Φοῖνιξ, Ἀθῆναι [χ.χ.], 389-391
- Δ.Μωραΐτη, «Ἄμφια (ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γενικῶς)», Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. 2, ἔκδ. Ἀθανάσιος Μαρτίνος, Ἀθῆναι 1963, 402-412
- Ἀ. Πανώτη, «Ἡ ἱστορική ἐξέλιξη τῶν ἀμφίων», Τά ἱερά ἄμφια καί ἡ ἐξωτερική περιβολή τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, ἔκδ. Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2002, 39-47
- Ε. Σκορδᾶ, πρωτοπρ., Τά λειτουργικά ἄμφια τῶν κληρικῶν, ἔκδ. Νικόλαος Παναγόπουλος, Ἀθήνα 2006
- Ι. Φουντούλη, «Παράδοση καί ἐξέλιξη τῶν ἱερῶν ἀμφίων», Τελετουργικά Θέματα, τ. 2, [Λογική Λατρεία 12], ἔκδ. Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 2006, 171-184

Τέλος 3ης ενότητας

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας!

